

A VISEGRÁDI NÉGYEK GAZDASÁGI INTEGRÁCIÓÉRETTSÉGÉNEK ELEMZÉSE

Egy ország akkor tekinthető integrációérettnek, ha működő piacgazdaságként funkcionál, versenyképes, makrogazdaságilag stabil, jellemzi a konvergencia és finanszírozhatóság. A tanulmány ezen az öt területen elemzi a visegrádi négyek integrációérettségét. Az új tagállamok számára a csatlakozás több előnnyel járt, mint hátránnyal. A visegrádi négyek közül a Cseh és a Szlovák Köztársaság a vizsgált területek alapján integrációérettebbnek tekinthető, mint Lengyelország és Magyarország.

1. BEVEZETÉS

Az Európai Unióhoz való csatlakozással a visegrádi négyek, köztük Magyarország is, történelmi lehetőséghez jutottak. Az, hogy ezzel a lehetőséggel mennyire tudnak élni, a csatlakozásra való felkészültségüktől függ. Tanulmányomban a visegrádi négyek integrációérettségével foglalkozom. Bár az integrációérettségnek több vizsgálható dimenziója van: gazdasági, társadalmi, politikai és intézményi, ebben a cikkben csak a *gazdasági integrációérettséget* [Palánkai 2005] elemzem. Az integrációérettséget leginkább az integrációból adódó költségek és hasznok különbségének az összehasonlításával lehet mérni. Egy ország akkor tekinthető integrációérettnek, ha az integrációból származó hasznok meghaladják az integrációból fakadó költségeket [Palánkai 2010: 9]. Azaz az integrációérettség azt jelenti, hogy az adott gazdaság képes az integrációs formából fakadó előnyöket maximálisan kihasználni, míg az integrációban való részvételből fakadó költségeket és hátrányokat minimalizálni. Ha az integráció előnyös egy ország számára, akkor az integrációban való részvétel egyfajta pozitív összegű játéknak tekinthető [Palánkai 2003: 51].

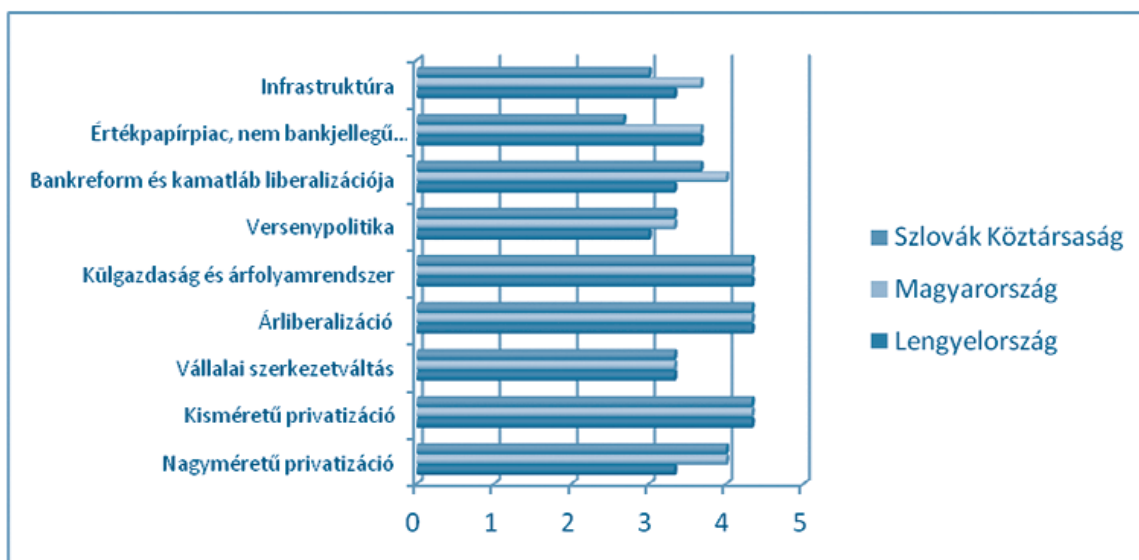
Gazdaságilag egy ország akkor minősül integrációérettnek, ha a következő jellemzőkkel rendelkezik [Palánkai 2010: 9]:

- működő piacgazdaság,
- versenyképesség,
- makroökonómiai stabilitás,
- konvergencia,
- finanszírozás és finanszírozhatóság.

2. INTEGRÁCIÓÉRETTSÉG AZ ÁTALAKULÁSI INDIKÁTOROK ALAPJÁN

Az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank 1989-ben alkotta meg az ún. „átalakulási indikátorokat”, hogy pontosabban mérni tudja az átalakuló gazdaságok iparosodott piacgazdaságokhoz való felzárkózását. Az indikátorokat egy négyfokozatú skálán

mérik, ahol az 1-es fokozat a tervgazdaság szintjét jelenti, míg 4+ fokozat azt, hogy az adott ország piacgazdasággá vált, teljesen felzárkózott az iparilag fejlett országok szintjére, azaz az indikátor által mért területen integrációéretté vált [EBRD 2012a]. Az átalakulási indikátorok tekintetében akkor tekintek egy országot az adott területen integrációérettnek, ha legalább a 4-es értéket eléri. Az átalakulási folyamat elemzése azért fontos, mert így pontos képet kaphatunk arról, hogy a csatlakozás időpontjára mennyire sikeresen valósult meg az egyes területeken a tervgazdaságból a piacgazdaságba való átmenet [EBRD 2012b].

Forrás: EBRD

1. ábra: Átalakulási indikátorok 2004-ben

2004-re a külgazdaságtan és árfolyamrendszer, az árliberalizáció és a kisméretű privatizáció területén Lengyelország, Magyarország és a Szlovák Köztársaság is teljes mértékben integrációéretté váltak. A versenypolitika területén azonban még a visegrádi négyek egyik tagja sem tekinthető teljes mértékben integrációérettnek, és hasonló lemaradás figyelhető meg a vállalatszerkezet-váltásban is. A nagyméretű privatizációban Magyarország és a Szlovák Köztársaság már majdnem integrációérettnek volt tekinthető a csatlakozás évében, míg Lengyelországról ez még nem volt elmondható. A bankreformban és a kamatláb liberalizációjában Magyarország nyújtotta a legjobb teljesítményt, míg a másik két országnak voltak még pótlendő feladatai ezen a téren. A Szlovák Köztársaság az értékpapírpiac, és a nem bankjellegű pénzügyi intézmények reformjában még egyáltalán nem volt integrációérett 2004-ben, és jelentős lemaradást mutatott a másik két vizsgált országhoz képest is. Az EBRD adatbázisában a Cseh Köztársaságra vonatkozóan sajnos nincsenek adatok.

2.1. VERSENYKÉPESSÉG

A versenyképesség az integrációérettség egyik nagyon fontos indikátora. A koppenhágai kritériumokban is a csatlakozás feltételeként szerepel, hiszen a csatlakozó tag-

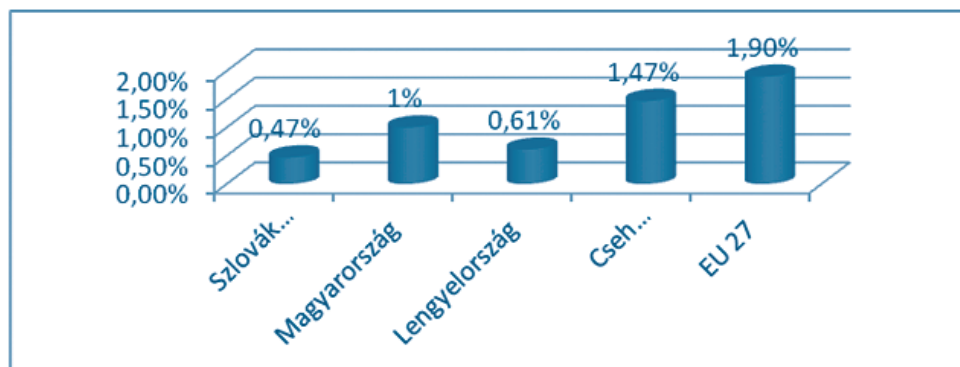
államnak képesnek kell lenni arra, hogy megbirkózzon az EU közös piacán működő verseny nyomásával [Palánkai 2010: 10–11]. A versenyképesség mérésére nemzetközi szinten alkalmazott egyik mérőszám a *növekedési versenyképességi index* (Growth Competitiveness Index, GCI), amelynek a segítségével az egyes nemzetgazdaságok versenyképességük szerint rangsorba állíthatók. A globális versenyképességi index három alindexből áll, amelyek a gazdaság technikai színvonalát, a közintézmények minőségét és a növekedéssel összefüggő makrogazdasági feltételeket mérik [Schwab 2002: 19]. Míg a GCI a versenyképesség makroökonómiai összetevőire koncentrál, addig a *folyó versenyképességi index* (Current Competitiveness Index, CCI) a versenyképesség mikroökonómiai feltételeire fókuszál. A CCI két alindexből tevődik össze, az egyik a vállalatok működését, a másik a nemzeti üzleti környezet minőségét méri [Schwab 2002: 21].

2001-ben mind a növekedési, mind a folyó versenyképességi indexet nézve a tagjelölt országok közül Magyarország állt a legjobban, még a már régebben uniós tagországok közül Görögországot, és a folyó index tekintetében Portugáliát is megelőzve. A Cseh Köztársaság, Lengyelország és a Szlovák Köztársaság majdnem hasonló szinten állt versenyképességben egymáshoz és Görögországhoz viszonyítva. Így elmondható, hogy 2001-ben a viseigrádi négyek versenyképességben integrációérettnek, vagy már majdnem integrációérettnek tekinthetőek [Schwab 2002: 15].

A Világ gazdasági Fórum által 2011–2012-re kiadott *Globális versenyképességi jelentés* gazdasági fejlettségük szerint különböző csoportokba sorolja a jelentésben szereplő országokat 12 vizsgált gazdasági tényező alapján. A legelső csoport a *tényezővezérelt gazdaságoké*. Ebbe a csoportba azok az országok tartoznak, amelyeknek a versenyképessége az ország tényezőire, erőforrásaira épül – például a képzetlen, olcsó munkaerőre, természeti erőforrásokra. A gazdaság fejlődésével, a következő versenyképességi szint, amit az országok elérhetnek a hatékonyságvezérelt gazdaságoké. A versenyképességi fejlettségnek ezen a szintjén már sokkal hatékonyabb termelési folyamatokat kell kialakítani, növelni kell az előállított termékek minőségét. Az *innovációvezérelt* gazdaságok szintjét elérve az országok már csak új és egyedi termékekkel tudnak versenyezni. Ebben a folyamatban a leginkább meghatározó tényezők a legkifinomultabb termelési folyamatok, és az új innovációk. A három szint között van két másik szint, amelyek az átmenetet jelentik az egyes szintek között. Van egy átmenti szint a tényezővezérelt és hatékonyságvezérelt, és egy másik átmenet a hatékonyságvezérelt és az innovációvezérelt gazdaságok között [Schwab 2011: 9–11].

A 2011–2012-es Globális versenyképességi jelentés értékelése szerint a Cseh és a Szlovák Köztársaság már a gazdasági fejlettség legmagasabb szintjén állnak, azaz innovációvezérelt gazdaságoknak minősülnek. Lengyelország és Magyarország még nem éri el az innovációvezérelt gazdasági fejlettség szintjét, hanem átmeneti fázisban vannak a hatékonyságvezérelt és az innovációvezérelt gazdaság állapota között. [Schwab 2011: 11]

A jövőbeni versenyképességet az határozza meg, hogy egy ország mennyit költ kutatás-fejlesztési, azaz K+F tevékenységre. A *Lisszaboni stratégia* eredeti célkitűzése az volt, hogy az EU 2010-re érje el, hogy a tagországok uniós szinten *GDP-jük 3 százalékát költsék K+F beruházásokra* [Bató–Szent-Iványi 2009: 74].

Forrás: Eurostat

2. ábra: K+F kiadások a GDP százalékában

A Lisszaboni stratégiában kitűzött céltól még az EU27-ek átlaga is jelentősen elmarad, hiszen az EU tagállamok K+F tevékenységre fordított kiadása még a GDP 2 százalékát sem éri el. Az új tagországok közül Szlovákia még a GDP-je fél százalékát sem költötte kutatásra és fejlesztésre, Lengyelország is csak 0,6 százalékos értéket tudott felmutatni. 1 százalék vagy afölötti szinten mindössze Magyarország és Csehország költött kutatás-fejlesztési tevékenységre. A vizsgált számok alapján kijelenthető, hogy nem csak a lisszaboni céloktól, de az EU átlagától is messze járnak az új tagállamok ezen a területen.

Egy ország versenyképességét erősen befolyásolja, hogy milyen az *üzleti környezet* a vállalkozások számára, milyen akadályok állnak a vállalkozások hatékony működésének útjában. A Világbank által évente kiadott *Doing Business* jelentés 183 gazdaságot rangsorol 10 témában elért eredményük alapján. A Világbank által kiadott felmérés a következő üzleti környezetet befolyásoló tényezőket vizsgálja [Doing Business Report 2012: 62]:

- vállalkozás indítása,
- építési engedélyek elintézése,
- hitelhez való hozzájutás,
- tulajdonjog bejegyzése,
- befektetők védelme,
- adófizetés,
- határon átnyúló kereskedelem,
- szerződések kikényszeríthetősége,
- csődhelyzet megoldása,
- elektromos áramhoz jutás.

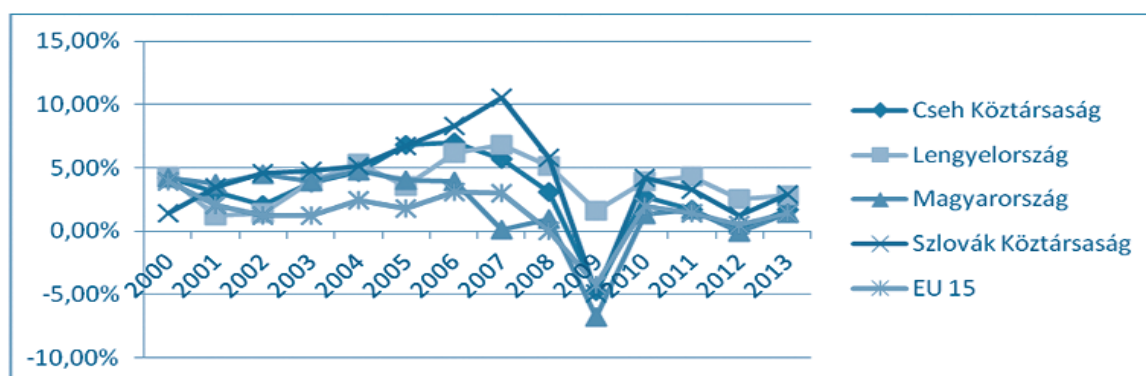
A visegrádi négyek közül 2011–12-ben a Szlovák Köztársaság biztosította a legjobb üzleti és szabályozási környezetet, így a 183 ország közül a 48. helyet érte el. Magyarország nem sokkal lemaradva az 51. helyet szerezte meg. Lengyelország és a Cseh Köztársaság az első két ország mögött valamivel lemaradva a 62. és a 64. helyen végzett a rangsorban [Doing Business Report 2012: 6].

Azt, hogy egy országban milyen tényezők gátolják leginkább a vállalkozások tevékenységét azt 2011–2012-es *Competitiveness Report*ból tudhatjuk meg. A válaszadókat 15 tényezőről kérdezték meg. A vállalkozási tevékenységet legin-

kább befolyásoló tényezőnek 2 ország esetében a *korruptió* bizonyult, amely a megkérdezettek szerint komoly gátja az üzleti életnek a Cseh Köztársaságban és a Szlovák Köztársaságban. Magyarország kivételével az összes országban komolyan korlátozta a cégek működését a *nem hatékony kormányzati bürokrácia*. Az adózási szabályokat a Cseh Köztársaságban, Lengyelországban és Magyarországon említették a megkérdezettek a három legfontosabb gátló tényező között. A magas adókulcsok leginkább Magyarországon befolyásolták a vállalkozók eredményességét. A korlátozó munkaügyi szabályozást Lengyelország és a Szlovák Köztársaság esetében tartották problémának a megkérdezettek. Magyarország esetében a legnagyobb probléma a finanszírozási forrásokhoz való hozzáférés volt, ami akadályozta a vállalkozások sikeres működését [Schwab 2011: 160, 200, 296, 318].

2.2. A GAZDASÁG TELJESÍTMÉNYE

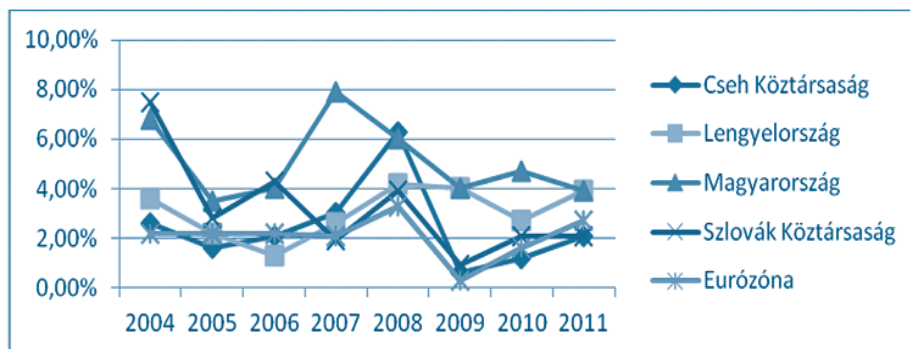
A makrogazdasági stabilitás kialakulásának és hosszú távú fenntarthatóságának az egyik feltétele a stabil, hosszú távon fenntartható *gazdasági növekedés*, amelynek egyik elfogadott mérőszáma a bruttó nemzeti termék éves növekedési rátája. 2000-ben a Szlovák Köztársaságban volt a legalacsonyabb a gazdasági növekedés, a szlovák gazdaság GDP-je körülbelül 1,5 százalékkal nőtt. Ezzel szemben a visegrádi négyek többi tagjában és az EU15-ök tagállamaiban 4 százalék körüli volt a ráta. A visegrádi négyek – Magyarország kivételével – egészen a 2008-ban kitört gazdasági válságig jóval nagyobb éves reál-GDP növekedést értek el, mint az EU15-ök. Magyarország gazdasági növekedése már a válság előtt megtorpant, 2007-ben a magyar GDP egyáltalán nem nőtt. Ezzel ellentétben a szlovák gazdaság 2007-ben 10 százalékkal növekedést ért el. 2009-ben a gazdasági visszaesés az összes közép- és kelet-európai tagállamot erősen érintette, a legnagyobb mértékben a magyar GDP esett vissza, majdnem 7 százalékkal. Lengyelország ugyanakkor a válság ellenére is közel 2 százalékkal növelni tudta a GDP-jét. 2010-től a visegrádi négyek gazdasága újra növekedésnek indult, Lengyelország és a Szlovák Köztársaság 4 százalékos reál-GDP növekedést ért el. 2012-re az Eurostat újra visszaesést vár, de az várható, hogy Magyarország kivételével a másik három ország az régi tagállamok átlaga feletti gazdasági növekedést fog elérni.

Forrás: Eurostat (a 2012 és 2013-as adatok előrejelzések)

3. ábra: A reál-GDP növekedési rátája 2000 és 2013 között

Az infláció nemzetközileg elfogadott növekedési mértéke általában 2–3,5 százalék. [Palánkai 2006: 310]. 2004-ben elég széles skálán mozgott az inflációs ráta az közép- és kelet-európai országokban. A csatlakozás évében a legmagasabb, 7 százalékos körüli pénzromlás Magyarországon és a Szlovák Köztársaságban következett be, míg a legalacsonyabb értéket a Cseh Köztársaság érte el, ahol ez még 3 százalék sem volt. A legmagasabb átlagos inflációs szintet Magyarország mutatta 2004 és 2011 között, mindössze egyetlen évben, 2005-ben érte el a 4 százalék alatti értéket. 2007-ben 8 százalék felett volt az infláció Magyarországon. 2008-ban mindenhol megugrott a ráta az előző évhez képest, az eurót használó gazdaságok inflációja is megnőtt. Az eurózóna pénzhigulási szintjét leginkább a Cseh Köztársaság és a Szlovák Köztársaság közelítette meg, 2011-ben is ebben a két országban volt alacsonyabb az infláció mértéke, mint az eurózóna országaiban, az összes új tagországban magasabb volt a ráta. A fenntartható inflációs ráta nemzetközileg elfogadott mértékét hosszabb távon a legtöbb közép- és kelet-európai új tagország nem tudta teljesíteni, ez többnyire csak a cseh és szlovák gazdaságnak sikerült.

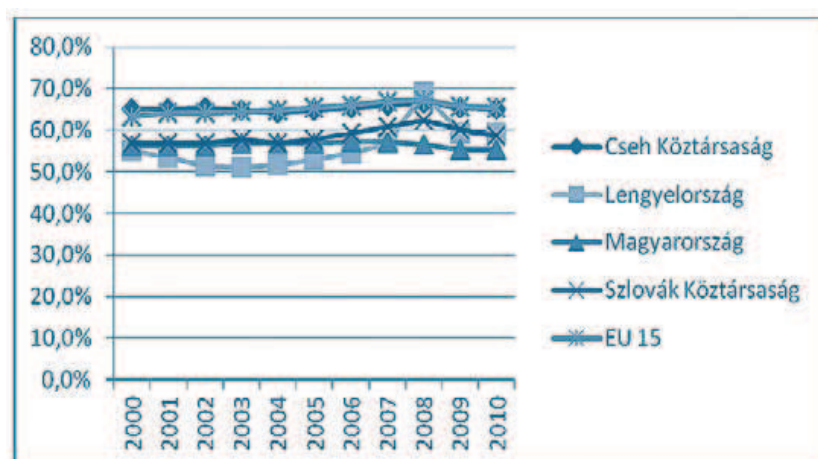
Forrás: Eurostat

4. ábra: Az inflációs ráta változása 2004–2011

2.3. MUNKANÉLKÜLISÉG ÉS FOGLALKOZTATOTTSÁG

A rendszerváltás előtt a *munkanélküliség* jelensége nem létezett a közép- és kelet-európai országokban. A transzformációs recesszió azonban magával hozta a magas arányú munkanélküliséget, ami a piacgazdaságba való átmenet egyik költsége volt. A nagy munkanélküliség pedig mindenképpen az integrációból fakadó előnyök kihasználásának egyik korlátja lehet [Palánkai 2010: 17].

Az EU hosszú távú átfogó gazdasági programjaiban az utóbbi években kiemelt prioritásként kezeli a foglalkoztatás kérdését. A 2000-ben meghirdetett Lisszaboni stratégiában az EU meghatározta, hogy 2010-re az általános foglalkoztatottsági rátának el kell érnie a 70 százalékot, a nők foglalkoztatottsági rátájának meg kell haladnia a 60 százalékot, az idősebb korú munkavállalók foglalkoztatottságának pedig el kell érnie az 50 százalékot [Európai Bizottság 2007]. Az *Európa 2020 program* célkitűzései is hasonló mértékben ambiciózusak a foglalkoztatás terén. Az EU a 20–64 éves korosztályba tartozó népesség 75 százalékát szeretné bevonni a foglalkoztatottak körébe [Bató–Szent-Iványi 2010: 80].

Forrás: Eurostat

5. ábra Foglalkoztatottak aránya 2000–2010

Az elmúlt évtized adatait szemlélve nyilvánvaló, hogy mind az EU régi, mind új tagállamainak a foglalkoztatottsági rátája jelentős mértékben elmarad a Lisszaboni stratégia, illetve az EU 2020 program kitűzött foglalkoztatási céljaitól. Az új közép- és kelet-európai tagállamokban a foglalkoztatottsági ráta alacsonyabb, mint az EU15-ökben, egyedül Csehországban éri el a foglalkoztatási szint a régi tagállamokét. A visegrádi négyek közül a foglalkoztatottak arányának növelésében a legjobb eredményt a lengyelek érték el a 2000-es években. 2010-ben Magyarországon volt a legalacsonyabb a ráta, míg Csehországban a legmagasabb. Lengyelországban 2008-ban kiemelkedően megnőtt a foglalkoztatottsági arány, majd a következő években kissé visszaesett, ami a gazdasági válságnak is betudható.

1. táblázat: Munkanélküliségi adatok 2007–2011
(a munkaképes korú lakosság arányában, százalék)

	2007	2008	2009	2010	2011
Cseh Köztársaság	5,3	4,4	6,7	7,3	6,8
Lengyelország	9,6	7,1	8,2	9,6	9,7
Magyarország	7,4	7,8	10,0	11,2	10,9
Szlovák Köztársaság	11,1	9,5	12,0	14,4	13,4
EU15	7,1	7,2	9,2	9,6	9,7

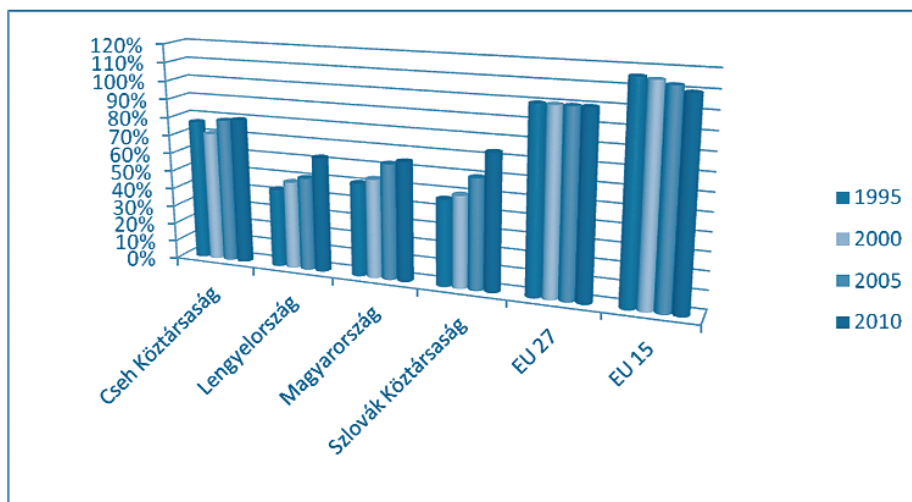
Forrás: Eurostat

2007-ben, az utolsó válságmentes évben az új tagországok többségében alacsonyabb volt a munkanélküliségi ráta, mint a régi tagállamokban, kivéve Lengyelországot és a Szlovák Köztársaságot, Magyarország pedig majdnem elérte az EU15-ök munkanélküliségi szintjét. A válság hatására mindegyik országban nőtt a munkanélküliség, 2009–2010-ben a Szlovák Köztársaságban emelkedett a legnagyobb mértékben.

2.4. KONVERGENCIA

A konvergencia a sikeres integráció egyik fontos előfeltétele. Nagy fejlettségbeli különbségek esetén az integrációból fakadó előnyök nagyon egyenlőtlenül oszlanak el. Szélsőséges fejlettségbeli különbségek esetén elképzelhető, hogy a csatlakozó ország számára az integráció előny-hátrány mérlege negatív lesz. A keleti kibővítéssel az Európai Unión belüli fejlettségbeli különbségek nagyon megnöttek, a legfejlettebb és legfejletlenebb uniós tagországok, mint például Dánia és Bulgária között 4–5-szörös fejlettségbeli különbség van. Ahhoz, hogy például Magyarország 15–20 év alatt fel tudjon zárkózni az uniós átlaghoz, ahhoz évente 2–2,5 százalékos növekedési többletet kellene produkálni az EU átlagos növekedési szintjéhez képest [Palánkai 2006: 313–314].

A tagjelölt államok konvergenciájának a mérésére az egyik legjobb mérőszám a *vásárlóerő-paritáson számított GDP*. Az 6. ábra az egy főre jutó, vásárlóerő-paritáson mért GDP-t mutatja a tagjelölt országokban, az EU27-ek átlagához viszonyítva. 1995-ben Csehország az uniós átlag több, mint 70 százalékát érte el, ezzel pedig a legjobb eredményt produkálta az Unióhoz csatlakozni kívánó országok közül. 2010-re a visegrádi négyek növelni tudták az egy főre eső GDP-jüket az EU27-ekhez képest. A legkomolyabb felzárkózást a Szlovák Köztársaságnak sikerült elérnie, az EU átlag 47 százalékáról 74 százalékára való növekedéssel. 2010-re Magyarország és Lengyelország is elérték az uniós átlag 60 százalékát. Az egy főre jutó, vásárlóerő-paritáson mért GDP alapján megállapítható, hogy a vizsgált közép- és kelet-európai országok megkezdték a felzárkózásukat az Európai Unió többi tagországához. Az EU15-ök előnye 1995 és 2010 között valamelyest csökkent az EU átlagához képest.

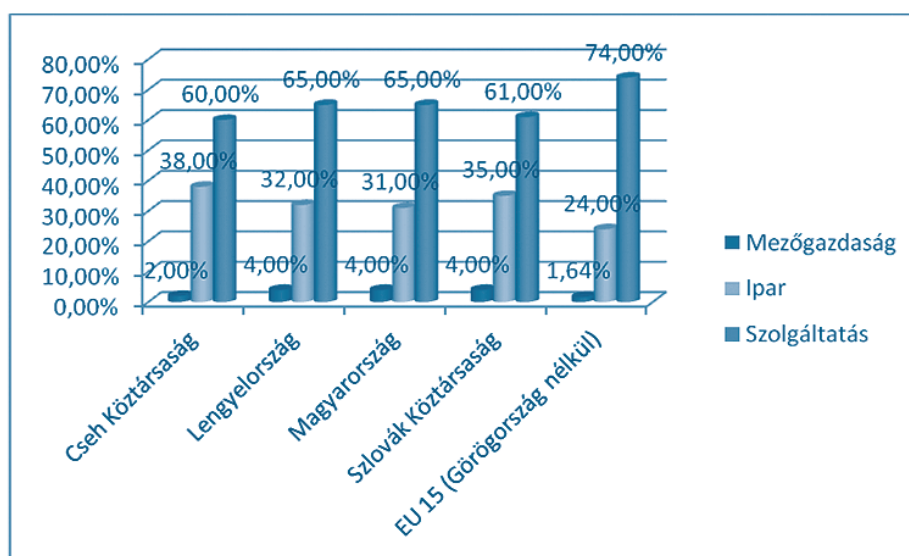

Forrás: Eurostat

6. ábra: Vásárlóerő-paritáson mért GDP a tagjelölt országokban 1995 és 2010 között

Egy másik terület, ahol az új EU tagállamok konvergenciáját mérni tudjuk, a *gazdaság szerkezete*. Ugyanis a konvergencia egyik jelének tekinthető, ha az új tagországok gazdasági szerkezete hasonlóvá vált a régi tagállamokéhoz. A *mezőgazdasági szektor* a GDP kevesebb, mint 2 százalékát adja az EU régi tagállamaiban. Ezt az

arányt leginkább a cseh gazdaság közelíti meg, ahol a mezőgazdaság GDP-hez való hozzájárulása szintén 2 százalék. A visegrádi négyek többi tagországában a mezőgazdaság 4 százalékkal járul hozzá a GDP-hez. A régi tagállamokban a GDP közel egynegyed részét állítja elő az *ipari szektor*. Az új tagországokban a Cseh Köztársaságban és a Szlovák Köztársaságban a legnagyobb az ipari szektor aránya, ezekben az országokban a GDP 35, illetve 38 százalékat termeli meg. Lengyelországban és Magyarországon az ipari szektor a bruttó nemzeti termék körülbelül 30 százalékat állítja elő. A fejlettebb nyugat-európai országokban a GDP közel háromnegyedét a *szolgáltató szektor* adja. Magyarország és Lengyelország GDP-jének a 65 százalékat a szolgáltatási szektor állítja elő. A Cseh és a Szlovák Köztársaság GDP-jében a legkisebb a szolgáltatások aránya a többi régiós országhoz viszonyítva. Összességében megállapítható, hogy az új tagállamok gazdasági szerkezete *még nem vált teljesen hasonlónak* a régebbi tagállamokéhoz. A szolgáltatások aránya még egyik új tagállamban sem éri el a régi tagállamok szintjét. A cseh és a szlovák gazdaságban jelentősebb az ipari szektor szerepe, mint a többi régiós tagországban vagy az EU régebbi tagállamaiban.

Forrás: Világbank

7. ábra: A GDP szektor szerinti összetétele 2010-ben

2.5. AZ EU BŐVÍTÉSÉNEK HATÁSA A RÉGI ÉS ÚJ TAGÁLLAMOKRA

Az Európai Bizottság a 2004-es bővítés után egy évvel készített jelentésében úgy találta, hogy a csatlakozásnak mind a régi, mind az új tagállamok a nyertesei. Az új tagállamok GDP-jének átlagos növekedési szintje 5 százalék volt a 2004-ben. Az újonnan csatlakozott országok nettó haszonélvezői voltak az EU közös költségvetésének, közel kétszer annyit kaptak a közösségi költségvetésből, mint amennyit befizettek abba. A régi tagállamok főleg a kereskedelem révén profitáltak a csatlakozás-

ból. A tíz új tagállamban az EU15-ök váltak a legfőbb befektetőkké, 2004-ben 13,8 milliárd eurót fektettek be ezekben az országokban. Az EU úgy becsülte, hogy a keleti bővítés várhatóan 0,7 százalékkal fogja emelni az EU15-ök GDP-jének a növekedését [Bruxinfo 2005].

A 2004-es bővítésről készült első jelentés szerint az új tagországok gazdasága gyorsabban nőtt, mint a bővítést megelőző 5 évben. Magyarország volt az egyetlen olyan ország, ahol nem volt gazdasági növekedés. A jelentés Magyarországot tekinti az integráció egyetlen vesztesének az új tagországok közül. Az EU27-ek gazdasága összességében 0,1 százalékkal gyorsabban nőtt, mint a 2004-es bővítés előtt. A 2008-ban kitört pénzügyi krízis az új tagországok jó gazdasági növekedését is visszavetette, ám az új tagországok átlagosan még így is gyorsabban növekedtek, mint a régi tagállamok (EU15-ök). A bővítés következtében az átlagos egy főre jutó GDP 11 százalékkal csökkent az Európai Unióban. Az új EU-tagországok kiterjesztették a régi tagállamokkal való kereskedelmüket is, de nagyobb mértékben nőtt az új tagországok egymás közti kereskedelmének a mértéke. Az egymással való kereskedelemben a régi tagállamok jobbak ki tudták használni a komparatív előnyöket, mint az új tagállamok [Breuss 2009: 5–6]. Az EU15-ök gazdasági teljesítményében nem hozott olyan jelentős növekedési többletet az EU keleti kibővítése, mint az új tagállamokban. Az EU gazdasági teljesítményének jelentős részét továbbra is a régi tagállamok adják, hiszen az új tagállamok az EU GDP-jének csak 10 százalékát adják vásárlóerő-paritáson mérve [Mikroszkóp 2006].

Az új tagországok 200 milliárd eurónyi tőkét vonzottak a gazdaságukba, ami a gyors gazdasági növekedés egyik magyarázata. Az új tagországokba vonzott kumulált tőkeállomány – az EU 2006. május 3-ai jelentése szerint – elérte az új tagországok GDP-jének a 40 százalékát. A beáramló tőkeállomány növekedésének fő forrásai pedig a régi tagországok voltak [Mikroszkóp 2006].

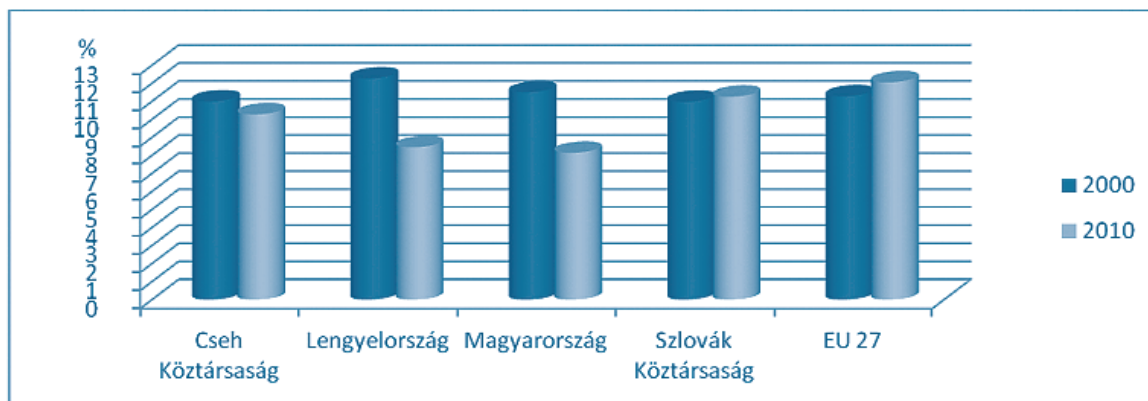
Bár a 2004-es bővítés hatására az unió össz népessége csaknem 20 százalékkal, a GDP viszont csak 5 százalékkal nőtt [Marján 2006: 3]. A csatlakozás az EU15-öknek új befektetési lehetőségeket jelentett, az új tagállamoknak pedig új munkahelyeket. A régi és az új tagállamok között is nőtt a kereskedelem. Az EU fogyasztói számára szélesebb termékkínálatot hozott a keleti bővítés, az új tagállamokban pedig emelkedett a fogyasztóvédelem színvonala. Ráadásul az első néhány évben a bővítés költségei nem haladják meg az Unió GDP-jének 0,1 százalékát sem [Marján 2006: 4].

2.6. FINANSZÍROZHATÓSÁG

Az integráción belüli eltérő gazdaságfejlettségi szintek és gazdasági szerkezetek egymáshoz közelítése *komoly forrásokat* igényel. A kereskedelmi előnyök egyenlőtlen eloszlásából fakadó hátrányok miatt pedig felmerülhet a vesztesek kárpótlásának a kérdése is. A közép- és kelet-európai országok csatlakozásával nőttek mind gazdaság fejlettségbeli különbségei, mind a gazdaság szerkezetbeli eltérései. A finanszírozhatóság stratégiai fontosságú kérdés az integráció szempontjából, de egyben az integrációérettség fontos indikátora is [Palánkai 2006: 315]. A finanszírozhatóság meglétének több feltétele van:

- *A hazai tőkeforrások elérhetősége*, ami azt a képességet jelenti, hogy az adott gazdaság mennyire képes forrásokat előállítani a saját fejlődésének a finanszírozására.
- *A működő tőkepiacok*, amelyek képesek a belső és külső forrásokat mozgósítani.
- *A költségvetés állapota* a csatlakozó országokban: a kormányzat képessége, hogy el tudja-e érni és fenn tudja-e tartani a költségvetési egyensúlyt.
- A csatlakozó ország azon képessége, hogy *fogadni tudja a külföldi tőkét*.

2000-ben az új tagországok háztartásainak bruttó megtakarítási szintje nem tért el jelentős mértékben az európai uniós átlagtól. A bruttó megtakarítási ráta 11–13 százalék körüli szinten mozgott, 2010-re viszont jelentős változások történtek 2000-hoz képest. Lengyelországban és Magyarországon jelentős mértékben csökkent a háztartások megtakarítási hajlandósága, míg uniós szinten nőtt a megtakarítások mértéke. 2010-ben a visegrádi négyek közül a Szlovák Köztársaság háztartásainak bruttó megtakarítási rátája volt a legmagasabb, valamivel 11 százalék fölötti értékkel.

Forrás: Eurostat

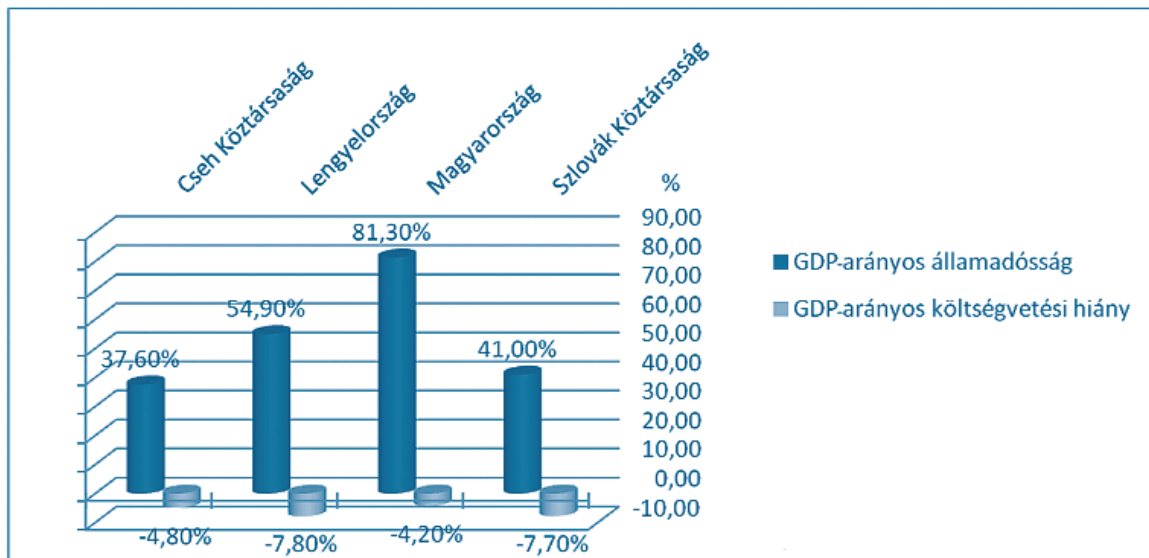
8. ábra: A háztartások bruttó megtakarítási rátája 2000-ben és 2010-ben

A külföldi működőtőke-befektetések állománya 1997 és 2005 között a visegrádi négyekben jelentős mértékben növekedett. A Cseh Köztársaságban és Magyarországon az FDI stock állománya 2005-ben elérte a GDP több mint felét, a Szlovák Köztársaságban és Lengyelországban pedig a GDP 30 százalékát [Bijsterbosch–Kolasa 2009: 34].

2.7. A MAASTRICHTI KONVERGENCIKRITÉRIUMOK TELJESÍTÉSE

Annak az országnak, amelyik csatlakozni akar az eurózónához, két évet el kell töltenie az *Európai monetáris rendszer* árfolyam-mechanizmusában, azaz az ERM II rendszerben [European Commission 2012]. Az árfolyam-mechanizmusban való részvétel önkéntes, de az euróövezethez való csatlakozásnak feltétele. Az ERM II rendszer ± 15 százalékos árfolyamsávot enged az euró és a tagállam nemzeti valutája

között a közösen megállapított középárfolyam felett és alatt. A sávszéli beavatkozás automatikus, a beavatkozás euróban és az adott tagország nemzeti valutájában történik. A devizaintervencióról az Európai Központi Bank és az ERM II-ben részt vevő nem euróövezeti központi bankok kölcsönösen értesítik egymást [Európai Központi Bank 2006]. A visegrádi négyek közül Szlovákia csatlakozott az ERM II. rendszerhez 2005. november 28-án. Az euró pedig 2009. január 1-jén leváltotta a korábbi nemzeti valutát, a szlovák koronát, így a 2004-ben csatlakozó 10 új tagállam közül Szlovákia vezette be másodikként az eurót Szlovénia után [European Commission 2012].

Forrás: Eurostat

9. ábra: A visegrádi négyek államadóssága és költségvetési hiánya 2010-ben

A visegrádi négyek közül 2010-ben egyedül Magyarország nem tudta teljesíteni az államadósságra vonatkozó követelményt. Magyarországnak volt a legnagyobb az államadóssága a régiós országok közül, a magyar államadósság a GDP 81,3 százalékát tette ki, ami több mint 20 százalékkal nagyobb a megengedett szintnél. A legalacsonyabb államadósságot a Cseh Köztársaság és a Szlovák Köztársaság érte el, előbbi országban a GDP 37,6 százaléka, utóbbiban 41 százaléka volt, de 54,9 százalékkal a lengyel államadósság is a megengedett szint alatt maradt. A 3 százalékos GDP-arányos államháztartási hiányt egyik ország sem tudta teljesíteni. Az egyik legmagasabb mértékű a már euróövezeti tag Szlovák Köztársaság 7,7 százalékos államháztartási hiánya volt. Lengyelországban hasonló mértékű lett a költségvetési hiány 2010-ben. Mind Magyarországon, mind a Cseh Köztársaságban 4 százalék felett alakult az államháztartási hiány, így ezek az országok sem tudták az erre vonatkozó kritériumot teljesíteni.

Az Európai Központi Bank rendszeresen ad ki jelentést a konvergenciáról, azaz, hogy a nem euróövezeti országok hogyan teljesítik a maastrichti kritériumokat. A legutóbb, 2010-ben megjelent konvergenciajelentés hangsúlyozza, hogy a gazdasági válság erősen érintette a közép- és kelet-európai országokat. A térség országainak

a gazdasági növekedése nagyrészt az országokba beáramló külföldi működőtőkén alapult. Az országok többsége exportorientált gazdaságpolitikát folytatott, ezért érzékenyen érintette őket a külföldi kereslet visszaesése. A térség egyes országait erősebben sújtotta a válság, ami felerősítette a már korábban is meglévő makrogazdasági egyensúlytalanságokat [Convergence Report 2010: 32].

Mind a Cseh Köztársaságnak, mind Lengyelországnak és Magyarországnak túlzott mértékű volt a költségvetési hiánya 2008 és 2010 között. A válság hatására mindegyik országban jelentős mértékben nőtt a deficit. Az ERM II. rendszerbe egyik ország sem tudott még belépni. A hosszú lejáratú kamatok a vizsgált 3 évben a Cseh Köztársaságban voltak a legalacsonyabbak, míg Magyarországon voltak a legmagasabbak. Az infláció 2008 és 2010 között a Cseh Köztársaságban csökkent a legnagyobb mértékben, de kissé mindegyik országban mérséklődött az inflációs ráta [Convergence Report 2010: 33].

3. ÖSSZEZÉS

Az új tagállamok belépésének hatására jelentős mértékben nőttek az integráción belüli fejlettségi különbségek. A visegrádi négyek és a többi új tagállam egyértelműen az integráció nyertesei. A régi tagállamok új piacokra találtak az új tagállamokban, az új tagállamok pedig már a csatlakozás időpontja előtt vonzani kezdték a külföldi működőtőkét, ami jelentősen hozzájárult a gazdasági növekedéshez és az elavult gazdasági szerkezet modernizálásához. Az EU-hoz való csatlakozás nélkül valószínűleg nem áramlott volna be ennyi külföldi tőke a visegrádi négyek gazdaságába és nem lett volna ilyen gyors a gazdasági növekedés.

A Cseh és a Szlovák Köztársaság integrációérettségben valamivel megelőzi Lengyelországot és Magyarországot, hiszen a legtöbb gazdasági indikátor esetében jobb eredményeket értek el. A 2011–2012-es Doing Business Report szerint a Cseh Köztársaság és a Szlovák Köztársaság már innovációvezérelt gazdaságnak minősült, míg Lengyelország és Magyarország még nem érte el az innovációvezérelt gazdaság szintjét. A legtöbb külföldi tőke is a cseh és a szlovák gazdaságba áramlott be. Viszont vannak olyan területek, ahol Lengyelország és Magyarország teljesítményben megelőzik a Cseh Köztársaságot és Szlovák Köztársaságot.

A munkaerőpiaci és foglalkoztatottsági helyzetet figyelembe véve elmondható, hogy az EU régi tagállamainak foglalkoztatottsági rátáját leginkább a Cseh Köztársaságnak sikerült megközelítenie, a másik három országban a foglalkoztatottak aránya az EU15-ökhöz viszonyítva alacsonyabb. A munkanélküliségi adatok viszont egyik új tagországban sem térnek el jelentős mértékben az uniós átlagtól.

A maastrichti kritériumokat eddig csak a Szlovák Köztársaságnak sikerült maradéktalanul teljesíteni, így 2009-ben az euró lett az új fizetőeszköz a szlovák gazdaságban. A válság hatására az összes gazdaságban romlottak a makrogazdasági adatok, az országok többségének komoly gondot okoz a makrogazdasági egyensúlytalanság. Mindegyik országban nőtt a költségvetési deficit és az államadósság. A legmagasabb államháztartási hiánnyal Magyarország rendelkezik.

Összegzésként elmondható, hogy a tervgazdaságból a piacgazdaságba való átmenet sikeresen valósult meg a visegrádi négyekben, ma már mindegyik ország gazda-

sága működő piacgazdaságként funkcionál. A csatlakozásból származó előnyök – jelenleg úgy tűnik – meghaladják az integrációból fakadó hátrányokat. A visegrádi négyek kellően integrációérettek voltak ahhoz, hogy a csatlakozásból származó előnyöket ki tudják használni és az integrációnak számukra több haszna, mint költsége legyen.

A gazdasági válság mindegyik régiós országot erőteljesen érintette. A jövő kérdése, hogy válság után mennyire sikeresen fog alakulni a konvergencia. Láthattuk, hogy a korábban sikeresen integrálódott országokat, mint például Írországot vagy Spanyolországot és Portugáliát mennyire visszavetette a válság. A visegrádi négyeknek mindenképpen a makrogazdasági stabilitás helyreállítására kell törekedniük ahhoz, hogy mind a reál-, mind a nominális konvergencia útját sikeresen tudják folytatni.

IRODALOM

- Bató Márk–Szent-Iványi Balázs (2009): A lisszaboni stratégia K+F prioritási területén elért eredmények értékelése, a beavatkozások hatékonyságának elemzése, *Európai Tükör* 14(11): 73–87.
- Bató Márk–Szent-Iványi Balázs (2010): Az Európai Unió kibővítésének a hatása a Lisszaboni Stratégia hatékonyságára. Tapasztalatok az Európa 2020 stratégia tervezéséhez, *Köz-Gazdaság* 5(4): 73–86.
- Bijsterbosch, Martin–Kolasa, Marcin (2009): FDI and productivity convergence in central and eastern Europe an industry-level investigation, *ECB Working Paper Series*, No 992.
- Breuss, Fritz (2009): An Evaluation of the EU's Fifth Enlargement With special focus on Bulgaria and Romania, *European Commission Economic Papers* 361.
- Bruxinfo (2005): *Minden ország nyertese a bővítésnek*.
<http://bruxinfo.hu/cikk/20050430-minden-oroszag-nyertese-volt-a-bovites-nek.html>, lekérdezve: 2012.03.22.
- Convergence Report (2010):
<http://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/conrep/cr201005en.pdf>,
lekérdezve: 2012.03.23.
- Doing Business Report (2012):
<http://www.doingbusiness.org/~ /media/FPDKM/Doing%20Business/Documents/Annual-Reports/English/DB12-FullReport.pdf>, lekérdezve: 2012.03.21.
- EBRD (2012a) *Transitions indicators*
<http://www.ebrd.com/pages/research/economics/data/macro.shtml>,
lekérdezve: 2012.02.03.
- EBRD (2012b) *Transitions indicators methodology*,
http://www.ebrd.com/pages/research/analysis/surveys/ti_methodology.shtml,
lekérdezve: 2012.03.21.
- Európai Bizottság (2007): *Fókuszban a növekedés és a foglalkoztatás*. Európai Bizottság, 2007.08.31.
http://ec.europa.eu/magyarország/news/current_issues/20070831_lisszaboni_strategia_hu.htm, lekérdezve: 2012.03.27.

- European Commission (2012) *What is ERM II?*,
http://ec.europa.eu/economy_finance/euro/adoption/erm2/index_en.htm,
lekérdezve:2012.03.23.
- Európai Központi Bank (2006): Az Európai Központi Bank és az euroövezeten kívüli tagállamok nemzeti központi bankjai között a gazdasági és monetáris unió harmadik szakaszában az árfolyam-mechanizmus eljárási szabályainak meghatározásáról, *Az Európai Unió Hivatalos Lapja* C73/21.
- Horváth Zoltán (2007): *Kézikönyv az Európai Unióról*, Budapest: Orac.
- Marján Attila (2006): EU-bővítés: vissza és előretekintés, *Európai Tükör* 11(11): 3–28.
- Mikroszkóp (2006): Az EU új tagállamainak két éve, *Ecostat Mikroszkóp* 9(5).
- Palánkai Tibor (2004): *Az európai integráció gazdaságtana*, Budapest: Aula Kiadó.
- Palánkai Tibor (2003): Az integrációérettség néhány összefüggése, *Társadalom és Gazdaság* 25: 49–78
- Palánkai Tibor (2006): Integrációérettségünk elméleti összefüggései, *Pénzügyi Szemle* 51: 302–319.
- Palánkai Tibor (2005): Egyesülés – integrációelmélet (Új integráció gazdaságtanának szükségessége), *Magyar Tudomány*, 166(10): 1220–1235.
- Palánkai Tibor (2010): Evaluation of the membership of the new member states, Hungary after five years of the EU membership, *Köz-Gazdaság* 3(3): 9–23.
- Schwab, Klaus–Porter, Michael E.–Sachs, Jeffrey D. (2002): *The Global Competitiveness Report 2001–2002*. New York: Oxford University Press.
- Schwab, Klaus (2011): *The Global Competitiveness Report 2011–2012*. Geneva: World Economic Forum.